A kultúra mint iskola – újabb könyv-tükörben

Létforma vagy identitás, rossz szokás vagy fájó betegség... – nem egykönnyen eldönthető, de a könyvgyűjtés őrülete ma már a létfeltételek egyik legkonstansabb kockázati tényezője. Nem pusztán a könyv-árak miatt, de a puszta mennyiség miatt is, mely évente megjelenik. A magam heti 5–8 kötetnyi markolhatnékja persze kevés szenvedélybeteget jellemez, de az a keserűség, hogy követhetetlen (és vonzóan ezer árnyalatú) a hazai könyvkiadás, és megfizethetetlen a szenvedély ára, most már egyre kétségbeejtőbb lesz. Radásul, aki lemarad valamelyest, fényévekkel zuhan vissza a tudástartalmak csillagzatai között, nem csupán néhány hónapra.

Ehhez halmazati büntetésül vehető, hogy a fontos és jó könyvek nem néhány sorozatba vagy kiadói profilba illeszkednek, hanem szinte föllelhetetlen tágasságúvá vált a közrebocsátók piaca, egyesületektől tanszékeken át egyházakig vagy akadémiai intézetekig… – folyton-folyvást vadászni kell hát a kötelező vagy illő irodalmat, s még súlyosabb, ha elhelyezésére polcot, lakást vagy a beszerzések alaposabb megolvasására időt is igényel a szenvedélybeteg.

Az alábbi opuszok egy kitágult olvasói törzsasztal népességéhez szóló sokszínűséggel hatnak, amelyből csak bizonyos tónusokat válogattam ide. E színvilág a kultúra-értelmezések vidékét idézi, főként olyan aspektusból, hogy mi az, ami nem direkten pedagógiai, nem közvetlenül iskolai, mégsem hinném, hogy iskolás tudáson túl bárki vígan ellehetne nélkülük. Mondhatni: mentális létfeltételeink kivonatai.

Rögvest a kupac tetejére tolakszik korunk kritikai közgondolkodásának talán legkonzervatívabb őrétől, ugyanakkor a progresszió Romai Klub óta máig legmerészebb képviselőjétől származó kötetke. László Ervin opusza az *Új világkép. A tudatos változás kézikönyve* címmel hangsúlyozza egyszerre mindazt, ami állandó, megőrzendő, értékcsökkenés nélkül a múltnak átadandó virágszál a lét lényegéből, ugyanakkor ennek a hamar hervadó, óvni szükséges, ártatlanul áldozatul eshetni képes törékenységnek azt a magabiztos eleganciáját is kínálja, amely mindig a tisztán látó magaslatról múltba és jövőbe ívelő utakra tekint. A könyv, melyben a változtatásra elérkezett idő nem a minden áron és minden eszköz általi növekedést tükrözi, hanem épp a válságok és klimatikus krízisek nyomán keletkezett romlást sugallja megállíthatónak, a hétköznapi fizikától és üzleti növekedéstől a bolygóközi fizikáig és fenntartható (emberléptékű) világképig mutatja meg a gyökeres változtatás reményének alapjait. Szemléletmódjában a szerző az 1978-as első válság-kiáltványtól napjainkig terjedő és hullámtermészetű sikerképzeteket állítja kontrasztba a még élhető világ sanszaival, kapcsolati kultúrákba és morális fenntartásokba ültetett életvilágokkal. Valamiféle olyan teljesség-tervről beszél, amely talán képes lehet a haszonelvű sodrásokkal szembeszállva a biztonság új, önkritikus, önreflexív, zöldebb és holisztikusabb, mindezek előtt pedig tudatosabb és túlélésre hangolt képleteként szolgálni. Nem tankönyv, s nem is kiáltvány, de mindkettőnek alapja, kiegészítője, mentális programcélja lehetne. Olyasvalaminek bázisa, amelyben a változás tudott kényszere a tudatos változtatásra épül, a letarolt ember pedig az önérzetre, önreflexióra ébredhet – ameddig még…

Hasonlóképp merész kérdésfelvetéssel él Brassai László is, aki *Válasz a kockáza-*

ti társadalomra: az élet értelmességébe vetett hit című kötetében az önazonosságépítés és értelemkeresés alternatíváit veszi sorra rövid eligazító elemzésében. Az „élhető élet" perspektíváját a rizikó-központú gondolkodás helyett az erőforrásalapú válaszokban és reflexekben nevezi meg, a védőhatások társadalmi tereit és az élményhatásokra pozitív válaszokat adni képes „elköteleződő személyek" biztató életmintáit véve alapul. A relatíve vékonyka kötet (170 oldal) utolsó harminc oldala a felhasznált szakirodalom jegyzéke, ami nem a tájékozatlanság sepsiszentgyörgyi bizonytalankodását mutatja, hanem épp a magatartástudományok roppant széles viselkedési és értelmezési horizontjának átfogási kísérletét, a lehetséges válaszok keresésének végtelen tartományából kimetszett kört, amely attrakcióra sokszor éppen az erdélyi tudományosság volt képes impozáns példáival az elmúlt néhány évszázadban is. Brassai a perszonális és közösségi fejlődésfogalmak áramából indul ki, s a huszadik századi pszichológiai paradigmaváltás kérdésén átvezetve az életvezetési kérdések korszakos gondjaiig vagy a lehetségesen időszerűnek tekinthető válaszokig ívelő problematikát abba a bizalmat sugárzó tartományba kalauzol, amelyben a bontakozó lélek és a társas terében eligazodás-képtelenné vált ember talán még meglelheti minimális kapaszkodóit. Persze – s ez a kötet fő vállalása – ehhez éppen azoknak kéne az élet értelmességébe vetett hitet úgymond „kézbe adnia", akik sokszor maguk sem birtokolják, nem látják át vagy nem kezelik reflexíven a kor kulturális és pszichés sodrásainak gondjait.

Az értelmesen vagy élhetően valóságközeli döntéshozatalok korunk olaj- és energia-mizériái közepette egyre többeket vezetnek a fizikai én és az „evolúciós én" közötti harmóniák kereséséhez, olykor kifejezett ellenkulturális megoldásaihoz is. Az *Anthropolis* folyóirat (s weboldala immár több, mint fél évtizede) ezt a felelősség-dús, környezettudatos, kulturálisan átélt és élni hagyott világot idézi föl ezúttal nem elektronikus kiadvány, nem honlapi közlések, és nem is nyomtatott kiáltvány formájában: a 6.1 szám különkiadásként DVD-re került, alaptémájaként a biciklit választva, s annak megannyi verziójával: mint szubkultúra, mint afrikai segélyezési eszköz, mint városvédői attitűd, mint sajátos életszervezési miliő Dániában vagy New Yorkban, mint futárszolgálati életélmény, mint egy élettudatosabb találkozás az evolúciós dicstörténet áldozataival… Írások, cikkek, kisfilmek, képüzenetek, divatsodrások és eszmekritikák laza füzére ez a hordozó – bár alighanem több mögötte a tudatos környezetpártolói jószándék, mint előtte a belátásra és megismerésre ácsingózó érdeklődők sora.

Hasonlóképpen a *Megismerés és elfogadás* dominál címként is (*Pedagógiai kihívások és roma közösségek a 21. század iskolájában* alcímmel) Kállai Ernő és Kovács László szerkesztett munkájában, amely Kemény István emléke előtt tisztelegve, a váci Apor Vilmos főiskola, a Corvinus Egyetem, az ELTE és az MTA Nemzeti-etnikai Kisebbségkutató Intézete együttműködéséből formálodott (romológia-)oktatási és tudományos kutatási szempontrendszert ismerteti három nagyobb fejezetben, multidiszciplináris szemlélet megjelenítőjeként. A huszonkét szerző konferencia-előadásait, írásait, elemzéseit az értékvilág, az erkölcsi nevelés, a kirekesztési folyamatok iskola- és óvodapedagógiai tapasztalatai, a hátrányos helyzetek és ezeknek romák általi átélése fogja értelmezési csokorba. Nem száraz „romapedagógiai" tankönyvet formáltak itt a szerkesztők, hanem maguk is kutatóként, oktatóként vagy társadalom-elemzőként olyan metodikai és szemléleti egységet törekedtek felmutatni, amely a leszűkített vagy speciális cigánykezelési metodika helyett a tudás, a megértés, a megismerhető saját világok elfogadásának alázatos szemlélete nevében kíván komplex ismeretanyaggal szolgálni az ilyesmire fogékony pedagógusok számára. Az Ő világuk is a Mi világunk, s fordítva, senki sem lehet egymás nélkül ugyanazon a színen, akármilyen szerepet rótt is rá a sors. E belátások a cigányság oktatási, etnikum-

történeti, óvodai, családi, napköziotthonos és iskolai szocializációs fogadtatását, körülményeit, változási útjait-módjait, s a roma pedagógiával foglalkozók főiskolai képzésének számos dimenzióját járják körül. Az elméleti írások a históriáról, gyermeki létről, multikulturális hatásokról, iskolai szocializációról vagy családi létről szólva is a „ki- és berekesztés" ideológiai hatásait, az identitás-folyamatok buktatóit és pályáit, a veszélyeztetettség és az empátia struktúráit teszik áttekinthetőekké. A kötetcím korrekt módon jelzi, miként vált/válik pedagógiai kihívássá a roma lét és a roma közösségek másléte korunk megismerni talán már egyre inkább hajlamos szellemisége mentén is.

A diszkrimináció és az exklúzió, a megbélyegzettség és a kitaszítottság erős sodra olyan közérzetet kelt, amely ha Pakisztánról, messzi afrikai törzsi háborúkról vagy gyarmatosítás-történeti folyamatokról olvassuk, még talán a hihető, a menekülésünk reményét keltő állapotot tükrözi – hisz nem élünk ott, s még csak szószólói, emberjogi mentői, változást remélő szemlélői sem lehetünk… Látszólag messze vagyunk a társadalmi szegregációk legfélelmesebbnek tetsző világaitól, fél bolygónyi távolságban élünk a gyerekkatonák, kíméletlen gyermekkereskedelem, ösznépi éhezés és halálos betegségek földrészeitől. Már akkor, ha ez a távolság egyáltalán érzékelhető, s amennyiben nem Felső-Burma vagy Pakisztán az összehasonlítás alapja, hanem saját világunk belső dimenziói a határok. De az extrém szituációktól és helyszínektől függetlenül, mi magunk is számos esetben hozzájárulunk olyan besorolási, kategorizálási sémák kialakulásához, amelyek akár magunk kreálta ideálokat, félszeinkből eredő minősítéseket, helyzetfüggő értékszempontokat és értékelési mechanizmusokat eredményeznek vagy használnak föl. Ezekből nyújt a legkülönbözőbb nem-speciális kisebbségekre is jellemző mintát az Erőss Gábor és Kende Anna szerkesztette kötet, amelyben tíz szerző tanulmányai illusztrálják a magyar oktatási rendszerben megerősödött szegregációs tüneteket. *Túl a szegregáción. Kategóriák burjánzása a magyar közoktatásban* címmel olyan állapotrajzokat kapunk, amelyek a gyermekek fejlődését és életesélyeit szabályozó mechanizmusok között kiemelten kezelt diszkrimináció és szegregáció állapotán túl érvényesülő hatások. S mint ilyenek inkább általánosan jellemzik azt a mechanizmust, amely az iskolakezdéskor már megjelenő egyenlőtlenségek között az iskolaérettség, minőségi-képzési kategóriákba sorolás, gyereknevelési értékek, fejlődési tempók, fejlesztési modulok terén érvényesül. Pszichológiai, pedagógiai, szociológiai, oktatáspolitikai, gyógypedagógiai és rejtett tantervi sémák feltárására vállalkozó kutatási eredmények, sajnálatos folyamatok, „fejlesztési" alapelvek és normák pontosításának összehasonlító képletei, két nagyobb vizsgálat anyagából vett összefüggések rajzolatai adják a kötet tanulmányainak alapját. A „jobb", a „több" tudásra, a „fejlettebb" vagy „egyéni képességekre hangolt" oktatási modellekre épülő elemzések bázisán ott találjuk ezek szerint „a problémás tanulókat", a „fogyatékosokat", a magatartászavarosak, az „iskolaéretlen" romák, a „jó képességűek", a fejlesztési igények, a kiemelkedőket segítő nevelési célprogramok alanyait… Kategorizált gyermekeket, kategóriába szorított viselkedés-modelleket, kényszerített szereptudatokat, relatív önképeket… Olyan kisebbségeket tehát, akik valójában immár a nagy többséget alkotják, s olyan többséget, amely kisebbségei nélkül nem bír jelentéssel.

Azt a szempontrendszert sem kizárva, amely mindig és mindenhol a lehetséges válaszok egyikének tekinti a gádzsó „kérdésekre" reflektáló roma értékrendet és viselkedés-mintát, a távolságtartó leírástól a mély megértés történeti alapjaiig megannyi példát vonultat fel a Deáky Zita és Nagy Pál szerkesztette *Cigány néprajzi tanulmányok 15.* (2010) kötet, melyet a Bódi Zsuzsanna emlékére rendezett történeti-néprajzi konferencia gödöllői előadásaiból (2009) állítottak össze *A cigány kultúra történeti és néprajzi kutatása a Kárpát-medencében* címen. A három napos konferencia előadásai közel négyszáz

oldalon, a legkiválóbb (és a jószerivel legismeretlenebb) kutatók néprajzi előadásaival – nagyjából úgy kötik meg a recenzens kezét, hogy mindenről beszélnie kellene, de ahhoz az egész ismertető terjedelme is kevés lenne. Így hát engedtessék meg szerénytelenül magabiztosan kiemelni néhány írást, Kovalcsik Katalinét, Könczei Csongorét, Görög-Karády Veronikáét, Peti Lehelét, Márfi Attiláét, Binder Mátyásét, Bakó Boglárkáét példaképpen, s egyúttal sietősen kimondani azt is: tájegységek, szubkulturális csoportok, nagytájak, határon túli térségek, szakmák és stílusok, létfeltételek és historikus kényszerek olyan pazar tömege mutatkozik az írásokban, hogy azok oly módon hódolnak Bódi Zsuzsanna előtt (aki a sorozat 14 eddigi kötetéből csak kettőben nem szerepelt szerzőként), hogy egyúttal a hazai roma etnográfia nagyívű problematika-tömegét is felölelik.

Ugyanez a kénytelen elnagyolás jut a következő kötetre is, melynek jelentőségét többszörösan kellene itt aláhúznom, minthogy az utóbbi évek (évtizedek?) egyik legizgalmasabb és „legkortársabb" kultúraelméleti-kultúrakutatási szövegválogatásáról van szó. A L'Harmattan kiadó gondozásában jelent meg a pécsi egyetemi műhelyek közül is a legmozgalmasabb, a Kultúratudományi Doktoriskola hallgatóinak és oktatóinak jóvoltából született fordításgyűjtemény, mely *Sokféle modernitás. A modernizáció stratégiái és modelljei a globális világban* címre hallgat (szerkesztői: Niedermüller Péter, Horváth Kata, Oblath Márton és Zombory Máté). Utóbbiak, az iskola doktoranduszai nemcsak elsajátítják és értelmezési tartományokba illesztik a kultúrakutatás kortárs iskoláit és irányzatait, hanem kommunikálásához is hozzájárulnak ezzel a fordítási gesztussal. Sokféle (szó szerint követhetetlenül sokféle) modernitási struktúrát és konstrukciót vonultatnak föl, hogy ne többel, mint néhány szerzővel jelezzem ezt: Charles Taylor, Benjamin Lee és Edward LiPuma, Shmuel Eisenstadt, Dominic Sachsen-maier,Arjun Appadurai… Mobilitások és különbségek, perspektívák és értelmezések, posztkoloniális elméletek és „subaltern" tanulmányok, mesternarratívák és monocivilizatorikus teóriák, kultúrafogalmi mintázatok hömpölyögnek a kötetben, fensőséges gazdagsággal jelezve, hogy a korábbi évtizedek és évszázadok kultúraképe(i), mely(ek) a térben és időben „bezártnak" tekinthető helyi kultúrákról alkotott szemléletmódot avíttá teszik, immár tarthatatlan(ok), s helyettük a köztességek, a transzferek, a kölcsönös cserék és kultúraközi áthatások teljesebb rendjéről kell fogalmat alkotnunk, minthogy ez kapja a „sokféle modernitás" vagy „alternatív modernitás" jelzőt. Mindez nem elvont metateória csupán, hanem kényszerhelyzet szülte refle-

Látszólag messze vagyunk a társadalmi szegregációk legfélelmesebbnek tetsző világaitól, fél bolygónyi távolságban élünk a gyerekkatonák, kíméletlen gyermekkereskedelem, össznépi éhezés és halálos betegségek földrészeitől. Már akkor, ha ez a távolság egyáltalán érzékelhető, s amennyiben nem Felső-Burma vagy Pakisztán az összehasonlítás alapja, hanem saját világunk belső dimenziói a határok. De az extrém szituációktól és helyszínektől függetlenül, mi magunk is számos esetben hozzájárulunk olyan besorolási, kategorizálási sémák kialakulásához, amelyek akár magunk kreálta ideálokat, félszeinkből eredő minősítéseket, helyzetfüggő értékszempontokat és értékelési mechanizmusokat eredményeznek vagy használnak föl.

xió, amelyet a társadalmi élet szerveződésében már nem nemzeti/regionális/földrésznyi gazdaságok és kultúra-fogalmak tesznek érvényessé, hanem inkább a multiplikálódás, a sokszorozódó sokféleség empirikus tapasztalata. Niedermüller Péter bevezetője méltó összegzést ad erről, kifejezve a reményt, hogy alternatív irányzatok, értelmezési perspektívák és kreatív adaptációs gyakorlat segíthet bennünket talán (már az európai sokféleség értelmezésben is), így az egyre radikalizálódó dinamizmusok felfedezéséhez, meglátásához és megnevezéséhez is mindenkit, aki a kortárs kérdések és lehetséges válaszok gondját magára vállalni képes marad.

Hasonképpen árnyalt és demisztifikált kultúraköziségek sorjáznak a Pécsi Tudományegyetem bölcsészkarának Kerényi Károly Szakkollégiuma által kibocsátott testesebb kötet írásaiban, mely mint évkönyv *Annona Nova 2009* címre hallgat (szerkesztette Vörös Dóra, Major Zoltán és Vörös Zoltán). A könyv diákdolgozatokat tartalmaz, afféle műhelymunkákat, a szó jó értelmében véve elitképzési környezetben és önképzőköri szorgalommal formált gondolatkísérleteket, melyek sok esetben igen kiérlelt szaktudományos opuszok. A tizennégy szerzői mű három fejezetbe taglalva (*Megismerés és tudás*; *Társadalom és művészet*; *Értelmezés és megértés*) leginkább filozófiai, politológiai, lingvisztikai, művészetelméleti és megismeréstudományi diskurzusokat vonultat föl, köztük mitikus időről, zombifilmről, szentkultuszról, globalizációról, nyelvpolitikáról, heideggeri létfelfogásról, modernitásról és antikonvencionalizmusról, szükségszerűségről és moralitás-elméletekről is. Izgalmas interpretációk, tudáshoz méltó alázat, értelmezéseket újrafogalmazó bátorság, naiv-tudatos rákérdezés, és egyáltalán, a tapasztalat mikéntjét a kultúrák széles körei szerint és hullámainak megfelelően újragondoló merészséggel még jónéhány teoretikus kísérlet, amit a kötet rejt – talán mondani sem kell, továbbgondolásra, vitára, tépelődésre méltó ajánlatok egytől egyig. A jólelkű olvasónak csupán a kultúratudományi szemüvegét és teoretikus magabiztosságát kell felöltenie, hogy élvezetet találjon a kötet dolgozataiban, ezzel a belátással viszont jóérzésű meglepetéseket halmozhat föl arról, mennyi féktelen gazdagság fér bele a jelen s jövő tudásaiba, ami eddig még szinte sehol sem volt jelen. Köztesség, tudásköziség, interdiszciplinaritás és a meggondolások gazdag tára kínálkozik itt, közeli és speciális harmóniában a föntebb ismertetett könyvekkel, gondolatokkal.

A kultúra és tudománya, az élet mikéntjének kortársiasan súlyos kérdései lettek tematikává abban a kötetben is, mely *(Vész) jelzések a kultúráról (No. 1.)* címen jelent meg Antalóczy Tímea, Füstös László és Hankiss Elemér szerkesztésében. Egyfajta intellektuális országtérkép ez, adatokkal és nézőpontokkal, kijelentésekkel és belátásokkal, kultúrafogyasztási mutatókkal, értékek és teljesítmények megvilágításával, a mindennapi élet kultúrába ágyazott tartalmainak alapos szemlézésével, modellezhető problematikáival és sejdíthető megoldásaival. Utóbbi a kötet célja is, olyatén modellalkotás formáját öltve, mely a folyamatok és változások perspektíváit tekinti fő célnak, nem pedig a kulturális hiányok fölötti savanygást. A résztanulmányok, előkészítő- és háttér-anyagok, átfogó állapotábrák nem adhatnak mindenről pontos képet (már a második, folytatás-kötet is nyomdában van), viszont a kultúra változásait a változások kultúrájában mérik (Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor írása révén), a digitális egyenlőtlenség és az új szegénység dimenzióiban gondolják végig (Csepeli György és Prazsák Gergő hatáselemzésében), a Nemzeti Médiaanalízis adatai alapján a kultúrafogyasztás dimenzióiba vezetnek be (Kuti Éva írásával), nyelvi, előadóművészeti, fotó- és film-világokat hoznak terítékre, civil médiát és előadóművészeti törvényt analizálnak, a kortárs magyar művészet és a még kortársabb keresztény magyar értékrend állapotrajzát vetítik elénk. A keletkező hálózati társadalom, a leszakadók, az elit tudása és a tömegkultúra, a régi tudás-igény és a kortárs próbatételek sokszínű és mély rétegei, veszélyei „a fellazuló

identitásplatformok" (Antaló-czy Tímea kifejezése) körvonalait sejtetik, ha nem is épp reményt keltően. A változó korok és változó kulturális tematikák rendszere, szerkezete, funkcionalitása ugyanakkor közel-s-távolnézetből is inkább a kultúra válságának előjeleit engedik „olvasni" a társadalmi folymatokból, s nem épp a biztató jövőrajzolatokat. Ezek, ha mégis vannak, fölöttébb vészesnek tetszenek…

Jelenek és jövők, létek és hiányok konstrukcióira kérdez rá ugyancsak az a tanulmánykötet, melyet Gantner B. Eszter és Réti Péter szerkesztésében a Nyitott Könyvműhely adott közre *Az eltűnt hiány nyomában. Az emlékezés formái* címen. Film, képzőművészet, narratíva, emlékezéspolitika fejezetcímek taglalják a tanulmányok sorát, melyek a legkülönbözőbb memoár-gyakorlatok és konstrukciók mentén formálják újra a nekünk fontosat, a saját olvasatot, a fölkínálható narratívákat. Filmi és irodalmi identitás-alakzatok, holokauszt-interpretációk, az ábrázolhatóság, az emlékeztetés metódusai, a közösen megalkotott memoárformák és artisztikus gesztusok (botlatókövek, jelölt helyek, emlékeztetők, kommemoratív kísérletek) alkotják a kötet tematikáit, jobbára fiatal szerzők tanulmányait, egy 2006–2007 során rendezett előadás-sorozat anyagából vett értelmezés-narratívát. Mint ekképp kiderül: a hiány, az elmúlás, az „egyszer volt világok" mai idézhetősége nemcsak lehetőség, hanem esetenként (mint itt a zsidóság-témakörben felvonultatott identitás-nyomozások formáiban is) kötelesség, vagy legalább kísérlet kell legyen, hogy az emlékezés formáiba emelje azt is, aminek már talán inkább a nemléte adja létformáját. „Lehetetlen, de muszáj… tehát lehetséges" – mint ezt az első írás címében is közli: az emlékezésformák mint politikai akaratok, mint társadalmi konszenzus tárgyai, mint a saját múlttal való szembenézés lehetősége és felelőssége adják annak kényszerét, hogy élővé váljon, ami nem tudatos, nevet kapjon, amelynek hallgatás volt a sorsa is oly sokáig.

Már hogy egyáltalán lehetséges-e identitásokat konstruálni ott, ahol azok nincsenek jelen, s van-e esélye kereteket szabni az értelmezés kísérleteinek, ismét csak az irodalomtudomány, a pszichológia és a kulturális antropológia, a történettudomány és a kultúratörténet segítségére szorulva kap válaszokat a fentebbi kötetet sorozat részévé tevő másik tanulmányválogatásban. *Kép – keret. Az identitás konstrukciói* címet visel az a könyv, melynek szerkesztői közt az egyik (Gantner B. Eszter) épp az előző műé is (munkatársai ezúttal Schweitzer Gábor és Varga Péter), szellemisége pedig követi az identitások keresésének lehetséges verzióit, imázsait, kereteit és tartalmait. A tizenkét egyetemi előadás kötetbe szerkesztve az „átbeszélés" állapotába hozza a témakört, nem pusztán a zsidóság kérdését, hanem a másfajta másságokét, a pszeudo-identitásokat, a zsidó-keresztény ünneplésformákat, a Babits-életmű alakjait, a monarchia korának közszellemét, a nemek közötti fóbiák, a vallások közötti konfliktusok, a népek közötti belátások megannyi verzióit. Bizonyítást nyer az is, miképpen és mennyire nem azonos önmagával, amely annak mutatja magát, s mi módon nem statikus, folyamatos és tartós vagy végleges az identitás mint eszköz, jelenség, állapot és cél. Folyamatokról, átmenetekről, egymást formáló hatásokról, dinamikus változásokról és kontinuus másságokról vagy másságkezelésekről szól tehát a legtöbb írás, mégpedig nem a rendszerlogika, a folyamatszervezés vagy a kibernetika espektusából, hanem az interdiszciplináris tranzíciók oldaláról. Arról a kultúraközi kultúráról, melyről fentebb szinte a legtöbb felmutatott mű szól, s arról a korról, melyben ez a biztosra formálódott bizonytalanság kezd immár kezelhetővé szelídülni, melyben a tudni nem lehetséges dolgokról is tudományos igénnyel lehet narratívákat kezdeményezni.

E narratívák (másképpen szólva: átbeszélések, elgondolás-közlemények, olykor fohászok, máskor olvasatok és kihangzások) korunk és előző korszakaink kulturális kódjait fejtegetik, értelmezik, tanítják és ragozzák. Azt már első jelentéskörben, hogy nincs egynemű olvasat, sem roma/

nemroma, sem pedagógus/diák, sem identitáskereső és -elhagyó, sem szárazan múltbeli vagy párállottan közeli, sem folytonosan megmerevedett, sem örökösen változó értelemben. Amit ma már talán mindezen források és az általuk fölidézett más-tudások sokkalta átláthatatlanabbá tesznek, kellene éppen korunk pedagógusának kézbe vennie és átadnia az érdeklődő utókornak. (Utóbbiból csak kettő hibádzik, az érdeklődő és az utókor.) Tudjuk, kultúrák nem halnak meg, csak átalakulnak, mítoszok nem hanyatlanak, csak rejtőzködnek, a jelen történelmének elbeszélése sem változhatatlan, hanem csupán beláthatóan alkalmi. Ez alkalmiság, a könyvek mint az iskolai tudás alternatívái és perspektívái kínálják talán a jelenben élés kalandját, a jövő optikáján át a múltak értelmezése felé, s az értelmezők elfogadó alázatát a feltárhatatlanságok komplex világa felé.

Ezért hát, hogy aki könyvet mond, az életvilágra utal, jövőt sugall, eszközt kínál az iskolai tudás társadalmi meghatározottságára és a társadalmi tudások iskolai detrmináltságára egyaránt.

Irodalom

László Ervin (2009): *Új világkép. A tu datos változás kézikönyve.* Nyitott Könyvműhely, Budapest. 180 oldal.

Brassai László (2010): *Válasz a kockázati társadalomra: az élet értelmességébe vetett hit*. T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy. 176 oldal.

Anthropolis, 6.1. (2010) Kiadó az Anthropolis Egyesület, Budapest.

Kállai Ernő és Kovács László (2009, szerk.): *Megismerés és elfogadás. Pedagógiai kihívások és roma közösségek a 21. század iskolájában*. Nyitott Könyvműhely, Budapest. 264 oldal.

Erőss Gábor és Kende Anna (2008, szerk.): *Túl a szegregáción. Kategóriák burjánzása a magyar közoktatásban*. L'Harmattan, Budapest. 316 oldal.

Deáky Zita és Nagy Pál (2010, szerk.): *A cigány kultúra történeti és néprajzi kutatása a Kárpát-medencében.* Magyar Néprajzi Társaság – Szent István Egyetem – Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Budapest–Gödöllő. 395 oldal.

Niedermüller Péter, Horváth Kata, Oblath Márton és Zombory Máté (2008, szerk.): *Sokféle modernitás. A modernizáció stratégiái és modelljei a globális világban*. Nyitott Könyv – L'Harmattan, Kultúratudományi Könyvtár, Budapest. 285 oldal.

Vörös Dóra, Major Zoltán és Vörös Zoltán (2010, szerk.): *Annona Nova 2009*. Pécsi Tudományegyetem BTK, Kerényi Károly Szakkollégium, Pécs. 316 oldal.

Antalóczy Tímea, Füstös László és Hankiss Elemér (2009, szerk.): *(Vész)jelzések a kultúráról (No. 1.)*. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest. 432 oldal.

Gantner B. Eszter és Réti Péter (2009, szerk.): *Az eltűnt hiány nyomában. Az emlékezés formái*. Nyitott Könyvműhely, Budapest. 188 oldal.

Gantner B. Eszter, Schweitzer Gábor és Varga Péter (2010, szerk.): *Kép – keret. Az identitás konstrukciói*. Nyitott Könyvműhely ELTE Közép-európai Németnyelvű Zsidó Kultúra Kutatócsoport, Budapest. 295 oldal.

A. Gergely András

Etnoregionális és Antropológiai Kutatóközpont – Magyar Kulturális Antropológiai Társaság – MTA, Politikai Tudományok Intézete